

تحلیل فقهی حقوقی  
ضمان عاقله و مسؤولیت بیمه

مؤلفان:

کیوا اباذری

دانش آموزخته کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز

دکتر عبدالحسین رضایی زاد

عضو هیئت علمی، دانشگاه شهید چمران

دکتر سید حسین آل طاهها

عضو هیئت علمی، دانشگاه شهید چمران



مجمع علمی و فرهنگی مجد

عنوان و نام پدیدآور:	تحلیل فقهی حقوقی ضمان عاقله و مسؤولیت بیمه / نویسندگان کبرا ابادری، عبدالحسین رضایی راد، حسین آل طاه.
مشخصات نشر:	تهران: مجد، ۱۳۹۳.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۲۷۷-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	عاقله
موضوع:	حقوقی بیمه (نقد)
موضوع:	بیمه مسؤولیت
موضوع:	بیمه مسؤولیت -- ایران
زده بندی کنگره:	۱۳۹۳، الف ۲، ۱۹۸/۹، BP۶
زده بندی تبری:	۲۹۷/۳۷۲
شماره کتبخانه ملی:	۳۷۸۱۵۷

هرگونه کتب کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاقی است. موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

## تحلیل فقهی حقوقی ضمان عاقله و مسؤولیت بیمه

مؤلفان: کبرا ابادری، دکتر عبدالحسین رضایی راد، دکتر سید حسین آل طاه

### انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۳ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید نظری، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۲۷۷-۹

ISBN: 978-600-193-277-9

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳ طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردبیهست: خیابان اردبیهست (میری جاوید)، تقاطع شهدای زاندارمری، پلاک ۵۷ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

شعبه یزد: خیابان فرخنی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۳۴۶۲۸۶۷۰ ۰۳۵

[www.majdlaw.ir](http://www.majdlaw.ir)

E-mail: [majdlaw92@gmail.com](mailto:majdlaw92@gmail.com)

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۳۰۰۰۸۷۷۶۷۷

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

## فهرست مطالب

۱۱	مقدمه دکتر رضایی راد
۱۳	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۱۵	مقدمه
۱۶	بیان مسأله
۱۶	اهداف
۱۷	پیشینه تحقیق
۱۸	تعاریف و مفاهیم
۲۷	فصل دوم: نگرشی کلی بر ضمان عاقله
۲۹	مبحث اول: سابقه تاریخی عاقله
۲۹	ضمان عاقله در عصر جاهلیت عرب
۳۱	ضمان عاقله بعد از ظهور اسلام
۳۳	مبحث دوم: احکام و فروعات ضمان عاقله
۳۳	گفتار اول: مصادیق عاقله
۳۳	عاقله چه کسانی اند؟
۳۴	الف) عصبه
۳۶	آیا آباء و اولاد جزء عاقله محسوب می‌شوند؟
۳۷	ب) معتق
۳۷	ج) ضامن جریره
۳۹	د) امام
۳۹	گفتار دوم: صفات و شرایط عاقله
۳۹	الف) صفات عاقله
۴۰	۱- ذکوریت
۴۱	۲ و ۳- بلوغ و عقل
۴۲	۴- قدرت پرداخت دیه

- ۴۳..... (ب) شرایط ضمان عاقله
- ۴۳..... ۱- خطئی بودن جنایت
- ۴۴..... ۲- ثبوت جنایت با بینه
- ۴۵..... ۳- جرم ارتكابی منسوب به عید نباشد
- ۴۶..... ۴- مجرم باید مسلمان باشد
- ۴۶..... ۵- جنایت از طرف اشخاص علیه جسم و جان اشخاص باشد
- ۴۷..... ۶- جنایت باید علیه دیگری باشد
- ۴۸..... ۷- رسیدن جنایت به حد معین
- ۴۸..... ۸- جنایت خطائی به نحو مباشرت انجام شود
- ۴۹..... گفتار سوم: کیفیت پرداخت دیه از طرف عاقله
- ۴۹..... الف) مدت پرداخت دیه
- ..... ب) آغاز سالی که مجنی علیه در پایان آن مستحق ثلث دیه است از چه هنگامی است؟
- ۵۱..... ج) چگونگی توزیع دیه میان افراد عاقله
- ۵۲..... د) رعایت ترتیب طبقات ارث در پرداخت دیه توسط عاقله
- ۵۴..... گفتار چهارم: بررسی دلایل مشروعیت ضمان عاقله و ضمانت اجرای آن
- ۵۴..... الف) دلایل مشروعیت ضمان عاقله
- ۵۹..... ب) ضمانت اجرای حکم ضمان عاقله
- ۶۰..... ضمانت اجرای ضمان عاقله در قانون
- ۶۲..... ضمانت اجرای ضمان عاقله در فقه
- ۶۲..... گفتار پنجم: شبهات نهاد عاقله
- ۶۲..... الف) وضعی یا تکلیفی بودن ضمان عاقله
- ۶۴..... نظریه وضعی بودن ضمان عاقله
- ۶۵..... نظریه تکلیفی بودن ضمان عاقله
- ۶۶..... ادله طرفین
- ۶۷..... دلایل قائلین به وضعی بودن مسؤولیت عاقله
- ۶۸..... دلایل قائلین به تکلیفی بودن مسؤولیت عاقله
- ۷۰..... ب) ضمان عاقله و اصل شخصی بودن مجازات
- ۷۱..... گفتار ششم: ادله اصل شخصی بودن مجازات

فهرست مطالب □ ۷

الف) کتاب .....	۷۱
ب) سنت .....	۷۴
ج) اجماع .....	۷۶
د) عقل .....	۷۷
ماهیت دیه .....	۷۷
دیدگاه اول: ماهیت دیه صرفاً مجازات .....	۷۸
دیدگاه دوم: ماهیت دیه صرفاً جبران خسارت .....	۸۰
دیدگاه سوم: تفکیک در ماهیت دیه .....	۸۲
دیدگاه چهارم: ماهیت تلفیقی دیه .....	۸۳
ح) ضمان عاقله و اصل عدالت اجتماعی .....	۸۶
تعریف عدالت اجتماعی .....	۸۷
رفع تقابل ضمان عاقله و اصل عدالت اجتماعی .....	۸۷
<b>فصل سوم: مسؤلیت بیمه</b> .....	۹۱
مبحث اول: سابقه تاریخی بیمه .....	۹۳
سابقه بیمه در ایران .....	۹۴
نمونه‌های تاریخی بیمه .....	۹۶
مبحث دوم: تگرشی کلی بر عقد بیمه .....	۹۹
گفتار اول: ارکان عقد بیمه .....	۹۹
گفتار دوم: شرایط عقد بیمه .....	۱۰۰
الف) شرایط عام عقد بیمه .....	۱۰۰
ب) شرایط خاص عقد بیمه .....	۱۰۳
گفتار سوم: اقسام بیمه .....	۱۰۴
گفتار چهارم: بررسی فقهی عقد بیمه .....	۱۰۵
الف) مخالفین عقد بیمه .....	۱۰۵
۱- بیمه و غرر .....	۱۰۵
۲- بیمه و جهل به عوضین .....	۱۰۶
۳- بیمه و قمار .....	۱۰۷
۴- بیمه و ربا .....	۱۰۸

- ۵- بیمه و التزام مالا یلزم ..... ۱۰۹
- ۶- بیمه و اکل مال به باطل ..... ۱۱۰
- ۷- بیمه و تعلیق ..... ۱۱۰
- ۸- بیمه و عقد سفهی ..... ۱۱۱
- ۹- بیمه و ضرر ..... ۱۱۲
- ۱۰- بیمه و اعانت بر اثم ..... ۱۱۲
- ب) موافقین عقد بیمه ..... ۱۱۳
- ۱- بیمه و تطابق آن با عقود شرعی ..... ۱۱۳
- بیمه و ضمان ..... ۱۱۴
- بیمه و صلح ..... ۱۱۴
- بیمه و هبه معوضه ..... ۱۱۵
- بیمه و جعاله ..... ۱۱۶
- بیمه و مضاربه ..... ۱۱۶
- بیمه و التزام به جبران ..... ۱۱۷
- ۲- بیمه عقدی مستقل ..... ۱۱۸
- ج) بررسی فقهی عقد بیمه به عنوان عقدی از عقود مستحدثه ..... ۱۱۹
- تعریف مسائل مستحدثه ..... ۱۱۹
- حکم شرعی عقود مستحدثه ..... ۱۱۹
- بررسی ادله صحت عقود مستحدثه ..... ۱۲۰
- الف) آیه اوفوا بالعقود ..... ۱۲۰
- ب) دلیل دوم بر صحت عقود «آیه تجارت» ..... ۱۲۱
- ج) دلیل سوم حدیث «المؤمنون عند شروطهم» ..... ۱۲۳
- د) دلیل چهارم بر صحت عقود «الناس مسلطون علی اموالهم» ..... ۱۲۳
- حکم عقد بیمه به عنوان عقدی مستحدثه ..... ۱۲۴
- گفتار پنجم: ضمانت اجرای عقد بیمه ..... ۱۲۵
- الف) موارد فسخ عقد بیمه ..... ۱۲۶
- ب) موارد بطلان عقد بیمه ..... ۱۲۷

۱۲۹	فصل چهارم: بررسی تطبیقی ضمان عاقله
۱۳۱	مبحث اول: دلایل موافقین و مخالفین
۱۳۲	گفتار اول: دلایل قائلین به قایل اجرا بودن ضمان عاقله در زمان حاضر
۱۳۲	الف) گروهی ضمان عاقله را به عنوان یکی از اقسام بیمه می‌دانند
	ب) گروهی ضمان عاقله و مسؤولیت خویشاوندان را مبتنی بر
۱۳۴	تقصیر ناشی از عدم مراقبت و مواظبت می‌دانند
۱۳۵	ج) گروهی، ضمان عاقله را نوعی تعاون بین خویشاوندان می‌دانند
	د) گروهی، با اشاره به خاتمیت و جاودانگی دین اسلام حکم
۱۳۷	ضمان عاقله را حکم لایتغیر تلقی می‌کنند
۱۴۰	گفتار دوم: دلایل قائلین به غیر قابل اجرا بودن ضمان عاقله در حال حاضر
	گفتار سوم: نقد و بررسی ادله قائلین به قایل اجرا بودن و قائلین به غیر
۱۴۴	قابل اجرا بودن حکم ضمان عاقله در زمان حاضر
۱۴۹	مبحث دوم: ضمان عاقله و نهادهای حقوقی مشابه
۱۴۹	گفتار اول: بیمه و ضمان عاقله
۱۵۶	گفتار دوم: بیمه و ضمان جریره
۱۵۹	گفتار سوم: بیمه مسؤولیت به عنوان یکی از اقسام بیمه
۱۵۹	تعریف مسؤولیت مدنی (مسؤولیت حقوقی)
۱۵۹	مبانی مسؤولیت
۱۶۰	الف) مبانی مسؤولیت از دیدگاه فقه اسلام
۱۶۰	۱- قاعده لاضرر
۱۶۱	۲- قاعده اتلاف
۱۶۱	۳- قاعده تسبیب
۱۶۱	۴- ضمان بد
۱۶۳	۵- ضمان غرور
۱۶۳	۶- ضمان تعدی و تفریط
۱۶۴	ب) مبانی مسؤولیت از دیدگاه حقوق و قوانین موضوعه
۱۶۴	۱- نظریه تقصیر
۱۶۵	۲- نظریه ایجاد خطر
۱۶۶	۳- نظریه‌های مختلط و واسطه
۱۶۸	۴- نظریه تضمین حق

۱۶۸	ج) تئوری پذیرفته شده در حقوق موضوعه ایران
۱۶۹	بیمه مسؤولیت مدنی
۱۷۰	تعریف بیمه مسؤولیت مدنی (بیمه مسؤولیت حقوقی)
۱۷۱	پیشینه بیمه مسؤولیت حقوقی
۱۷۳	انواع بیمه مسؤولیت مدنی
۱۷۴	گفتار چهارم: بیمه مسؤولیت و نظام عاقله
۱۷۶	گفتار پنجم: بیمه مسؤولیت و ضمان جزیره
۱۷۷	گفتار ششم: بیمه متقابل و نظام عاقله
۱۸۱	گفتار هفتم: نقد و بررسی مقایسه نظام عاقله با مسؤولیت بیمه
۱۸۱	گفتار هشتم: تکافل
۱۸۳	تحلیل فقهی عقد تکافل
۱۸۳	مبانی قرآنی تکافل
۱۸۳	۱- اصل تعاون و همکاری
۱۸۳	۲- اصل احسان و نیکوکاری
۱۸۴	تکافل در سیره و روایات
۱۸۵	اشکال تکافل
۱۸۶	ضرورت شکل گیری تکافل
۱۸۹	تکافل و بیمه‌های مرسوم
۱۸۹	۱- خاستگاه‌ها و چگونگی پیدایش تکافل و بیمه
۱۹۰	۲- دیدگاه‌های اصلی و اصول کلی بیمه و تکافل
۱۹۱	۳- عوامل مؤثر بر قراردادهای بیمه و تکافل
۱۹۳	ضمان عاقله و تکافل (بیمه اسلامی)
۱۹۵	<b>فصل پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه راهکار</b>
۱۹۷	پیشنهاد و ارائه راه‌حل جهت جایگزینی عاقله
۱۹۹	الف) بیمه فراگیر برای تمامی شهروندان به صورت حمایتی و اجباری
۲۰۰	ب) تقویت ستاد دبه و صندوق تأمین خسارات بدنی
۲۰۱	ج) شکل‌گیری تکافل
۲۰۳	<b>فهرست منابع و مآخذ</b>